

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНЯТ У РЕЛІГІЙНІЙ ПЛОЩИНІ

структури естетичного виховання. Лише у комплексному розв'язанні всього змісту та завдань естетичного виховання можливе досягнення мети виховання – гармонійний і всебічний розвиток особистості, забезпечення ефективності формування особистості школяра. Перспективним вважаємо теоретичний аналіз форм і методів естетичного виховання, розгляд їх в історичному аспекті.

1. Виховання естетичної культури школярів: навч. посібник / І.А. Зязюн, Н.С. Миропольська, Л.О. Хлебнікова та ін. – К.: ІЗМН, 1998. – 156 с.

2. *Bikipedia* // www.meta.wikimedia.org

3. Джола Д. М, Щербо А.Б. Теорія та методика естетичного виховання школярів: навч.-метод. посібник / Д.М. Джола, А.Б. Щербо. – К.: ІЗМН, 1998. – 392 с.

4. Естетика: слов. найбільш уживаних термінів (укр. та рос. мовами) / Харк. В.А. Энциклопедический словарь. – СПб.: Изд-во Михайлова В., 2005. – 288 с.

5. Калашиник Н.Г. Історико-педагогічна генеза формування естетичних смаків учнівської молоді у процесі навчально-виховної діяльності: дис. ...доктора пед. наук: 13.00.01. – К., 2004. – 480 с.

6. Калініна Л. Естетичне виховання молодших

школярів як соціально-педагогічна проблема / Л. Калініна // Рідна школа. – 2006. – № 3. – С. 24–26.

7. Коломієць Н. Роль виразного читання в естетичному вихованні підлітків / Н. Коломієць // Рідна школа – 2003. – № 3. – С. 32–33.

8. Лозова В., Троцько Г. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник / В. Лозова, Г. Троцько. – Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Харків: “ОВС”, 2002. – 400 с.

9. Педагогіка: учеб. / Л. П. Крившенко [и др.]; под ред. Л.П. Крившенко. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 432 с.

10. Педагогіка в запитаннях і відповідях: навч. посіб. / Л.В. Кондрашова, О.А. Пермяков, Н.І. Зеленкова, Г.Ю. Лаврешина. – К.: Знання, 2006. – 252 с.

11. Петрова Г.А. Эстетическое воспитание в педагогическом вузе как система. // Современные подходы к теории эстетического воспитания. – М., 1999. – С. 162–163.

12. Практикум з педагогіки: навчальний посібник: видання 3-тє перероблене і доповнене/ За заг. ред. О.А. Дубасенюк. – К.: “Центр навчальної літератури”, 2004. – 464 с.

13. Фицула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М.М. Фицула. – К.: Академвидав, 2006. – 352 с.

14. Юзвак Ж. Естетичне сприймання: психологічний аспект // Початкова школа. – 2000. – №12. – С. 51–52.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2009

УДК 37.034:372.3

Світлана Гром, аспірантка соціально-гуманітарного факультету
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНЯТ У РЕЛІГІЙНІЙ ПЛОЩИНІ

“... Господь дозволив мені оглянути Своє Царство,
що розвивалося в моїх дітях...”

Зі спогадів

Софії Шептицької

Ключові слова: релігійне виховання, релігійна педагогіка, християнське виховання, домашня церква, воцерковлення, моральне виховання.

Постановка проблеми. Церква у співпраці з сім'єю сприяють духовному становленню дитини. Основна проблема морально-духовного виховання не тільки в тому, щоб навчити засад християнської моралі, а в тому, щоб людина в них повірила та прийняла, щоб людина відчула власну потребу в духовному житті, а моральні норми стали власними переконаннями.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження моральності як психологічного феномену в контексті духовності, присвячені роботи І. Бека,

М. Савчина, О. Кононко, В. Холмогорової, В. Котирло, О. Смірної, В. Утробіної, Л. Калуської, Н. Химич, А. Богуш, Н. Лисенко. Зокрема, за О. Кононко в основі духовного виховання дітей лежить тріада: “духовність – душевність – моральність”. А. Богуш вбачає, що завдання духовного виховання полягає в збереженні в душі дитини Божественної благодаті. Н. Химич вважає, що починати формувати духовний потенціал дитини слід уже з ранніх років на основі діалектичної єдності освіти та виховання. Л. Калуська наголошує на тому, що опанування

християнських та загальнолюдських чеснот, дотримання їх у повсякденному житті є доброю основою соціалізації дитини.

Для різнобічного висвітлення проблеми морального виховання, котре є актуальним для багатьох науковців-сучасників, трактування цього питання Церквою є вагомим для педагогічної думки, та є важливою частиною у відродженні українських виховних традицій.

Виклад основного матеріалу. Історично Церква здавна виконувала виховну та просвітницьку місію. Всі педагогічні вимоги та думки церковних педагогів в основному зводились до необхідності християнської віри та виховання на християнських засадах. Перші серйозні спроби теоретико-педагогічних міркувань починаються в основному із III – IV ст. Без сумніву, заслуга в цьому належить св. Отцям і Учителям Церкви: Клименту Олександрійському, Григорію Богослову, Василю Великому, Івану Золотоустому, Єроніму, Августину та іншим. Загальною основою їх поглядів на виховання і освіту був релігійно-моральний принцип, який об'єднав всі педагогічні ідеї у своєрідну систему.

Питання релігійного виховання, як невід'ємної частини процесу виховання висвітлювали у своїх працях: К. Ушинський, Г. Сковорода, М. Стельмахович, Г. Ващенко, В. Зеньковський, В. Соловйов, М. Бердяєв, М. Лосський, П. Біланюк, Г. Ващенко, Ю. Дзерович, О. Духнович, І. Сікорський, В. Зеньковський, І. Огієнко, та ін.

Українські педагоги К. Ушинський та Г. Ващенко наголошували на тому, що потреба віри, так і потреба релігійності в людині є вродженими.

На думку К. Ушинського вродженість релігійних потреб особливо виразно спостерігається у дітей і тому, варто ці потреби обгороджувати, розвивати, наповнювати християнським змістом [8, 239].

Галицький педагог Ю. Дзерович, у своїй фундаментальній праці “Педагогіка” (1937) з релігійно-демократичних позицій висвітлює питання національного виховання дітей дошкільного віку. Ю. Дзерович дає поради щодо використання релігійності в родинному та суспільному вихованні: навчання релігії, молитви, сповіді і підготовка до Святого причастя, участь у Літургії, дотримання посту, культ героїв святості. Релігії він надає важливого з значення у формуванні особистості, оскільки християнське вчення вважає критерієм моральності. Погляди Ю. Дзеровича на виховання тісно пов'язані з біблійними постулатами та християнською мораллю.

За Огієнком, в теорії національно виховання головними чинниками є сім'я, мова, церква, культура. І. Огієнко вважав, що найважливішими чинниками морального виховання є виховання засобами історії, яка прищеплює дітям етичну звичку керуватися в житті не егоїстичними мотивами, а загальнолюдськими і вселюдськими.

Християнську педагогіку слід розглядати в контексті релігійної педагогіки. В загальній формі релігійна педагогіка – це педагогіка, яка свої положення обґрунтовує на основі релігійних ідей. Методологічним орієнтиром для розуміння сутності християнської педагогіки є “патристична ідея виховання як ведення до богопізнання”.

Специфічною властивістю християнської педагогіки є те, що вона будує виховний процес на зміні природи людини – змінитися, зцілитися від “гріховності”, повернутися у свій первинний стан, обожнитися. Суть християнської педагогіки полягає в творенні людини згідно з конкретним образом, а саме – з образом Божим.

Підсумком християнського виховання слід вважати не вишколеність, а надбання внутрішньої системи цінностей, які лягають в основу всього життя людини. Християнське виховання можна тлумачити як виховання в людині головного почуття – почуття істини. Тут буде доречним пригадати, що свята Марта із Антіохії (Мала Азія), що жила в VI сторіччі, надає нам прекрасний виховний приклад. Вона, будучи матір'ю, дбайливо доглядала сина, виховувала його в правдивій побожності, складала його руки до молитви, брала його з собою до церкви та вчила проказувати ім'я Господнє. Як відомо, син св. Марти знаний всьому християнському світу, як св. Семен Стовпник.

Основними принципами християнського виховання є: не насилля, своєчасність, принцип єдності педагогічних впливів, принцип особистості, невинного піклування та тверезості, принцип антропологічний, відповідальності, любові, покори. Світське виховання сповідує ідентичні принципи виховання, прагне тих же чеснот та не має підстав до антагонізму. Атеїзм втратив свої позиції.

Християнська система виховання – персоналістична. Вона ґрунтується на Євангельських цінностях. Центральним пунктом є виховання у любові до людини, відчутті духовного братерства, справжнім джерелом якого є не соціальний клас, а спільний Отець.

У християнській педагогіці вклав та розвинув превентивну модель виховання о. Іван Боско. Її можна позначити тринітарною формулою: Любов-Розум-Релігія.

Превентивна модель виховання о. Івана Боско.

Любов.

Любов є формою і методикою превентивної моделі виховання. Тільки любов нав'язує правдиві виховні стосунки. Любов є елементом, без якого виховання неможливе.

Любов – це розуміння і пошанування учня. Тому християнський педагог повинен пізнавати учнів, перебувати з ними. Любов повинна бути заохоченням до співпраці, терпелива і лагідна, вимоглива та мудра. Це теологічна любов – яка є милосердя.

Розум.

Це відкритий діалог і навіть конфронтація в душі взаємної поваги і глузду. Діалог розвиває критицизм, самостійність якихось важливих рішень.

Вихованець оцінює на засадах реалізму і християнської ієрархії вартостей, а не керується протягом власної приємності. Взаємини між об'єктом та суб'єктом виховання розумно конструюються, задля обопільної погодженості. Розвивається толерантний критицизм.

Релігія.

Релігія є основним виміром особистості.: здоров'я її душі, мудрості, радості та побожності. У сфері релігії виховна праця полягає у тому, щоб шанувати розум і волю відкритої на безконечність людини. Тільки релігія може розпочати і привести до завершення справу виховання [4, 12 – 38].

“Дивіться, яку велику любов дарував нам Отець, щоб ми дітьми Божими звалися. Ми і є ними” (1 Йо. 3, 1). Таким званням наділена кожна людина від початку життя, проте для того, щоб дитина могла свідомо розвивати свій контакт з Господом, їй потрібен провідник у надприродну дійсність. Це є обов'язком усіх християн із їх оточення і передусім – батьків. Слова Ісуса Христа, якими він звертається до апостолів: “пустіть дітей приходити до мене, не бороніть їм: таких бо Царство Боже” (Мк. 10, 14), – можна розуміти і як рекомендацію батькам. Вони є першими провідниками для своїх дітей і першими свідками Христа.

“Батьки, тому що дали дітям життя, мають тяжкий обов'язок виховати своїх дітей; тож мусять бути визнані за перших і головних виховників” (*Документи II Ватиканського Собору/Декларація про християнське виховання.*)

Релігія є формою “опредмечення” віри в Бога, а тому завжди несе в собі особливості культури того народу, який її витворив. Церква є діяльним інститутом, що репрезентує, оберігає і поширює

релігію, а відтак виступає духовним наставником людини в продовж всього життя [3, 478 – 479].

Духовне життя дитини багате та суперечливе. На думку відомого українського богослова та психолога першої половини XX ст., автора багатьох праць з психології релігійності дитини Василя Зеньківського, дошкільне життя є “золотим віком” для розвитку емоційності дитини. А відомо, що шлях людини до Божественного Начала лежить не через розум, а через серце, тобто через наші емоції. Там, де є релігійні почуття, там є і релігійне життя, в яких би скромних розмірах не виражався цей вплив. Аналізуючи дитяче релігійне життя В. Зеньківський на перший план висуває ідею про те, що загальне ставлення дитини до дійсності носить міфологічний характер. Дитяча міфологія антропоцентрична та антропоморфна: особистість дитини та її родина стоять у центрі всього. Навіть не одухотвореним предметам дитина приписує ті ж самі переживання та прагнення, які відчуває сама і які спостерігає в інших людях. Якщо б дитини і не чула від дорослих про Бога, вона б інстинктивно шукала Творця. З цього коріння виростає те, що можна назвати своєрідною “природною дитячою релігією”.

Примітивна дитяча міфологія непомітно відкриває дитяче серце для сприйняття Божества. Це сприйняття швидше базується на емоційних переживаннях, пов'язаних із образом Творця, ніж на ідеї Бога. І великою помилкою звичайного релігійного виховання дітей полягає у тому, що надто рано інтелектуалізуються релігійно переживання дитини, що їм надто рано повідомляють ідеї, до яких ще не доросло дитяче серце, і які тому живуть у їх душі як абстракції, як пусті формули. Дитина потребує не релігійних ідей, а релігійних образів, які необхідні для вираження релігійних переживань [5, 152 – 154].

Релігія поєднує суто духовні елементи з національними, громадськими, сімейними та особистими. Взірцем такого поєднання в нашій історії є “Повчання Мономаха дітям”, настанови Отців Церкви, філософія Г. Сковороди, П. Юркевича, Т. Шевченка.

У формування релігійної позиції, тобто способу ставлення до Бога, суттєве значення має ознайомлення дитини з надприродними цінностями та сприяння формуванню емоційного зв'язку з ними. У готовності до певної поведінки стосовно Бога та людей важливими є релігійні практики, у які дитину можна поступово вводити вже з другого року життя. Знак Святого Христа, молитва, участь у літургії і таїнствах можуть стати родинним переживанням.

Релігійне виховання полягає у введенні дитини в надприродну дійсність через допомогу у формуванні близьких взаємин з Богом та залучення її в спільноту Церкви. Церква – це є Містичне Тіло Христа. “Бо де двоє або троє зібрані в моє ім’я, там я серед них” (Мт. 18, 20). “В моє ім’я” – тобто з любов’ю, бо Бог – це Любов. Так Утворюється мала домашня Церква, яка є частиною Церкви Вселенської. У посланні до колосян св. Павло пише: “Вітайте братів У Лаодікеї і Німфана та його домашню Церкву” (4, 15).

Домашня Церква є водночас і апостольською Церквою, тобто вона теж є відкритою для всіх. Тому творити апостольську Церкву означає любити й тих, хто не входить до родинної групи. Таке ставлення до інших також є релігійним вихованням дітей. Оскільки батьки – це перші християни, з якими стикається дитина, на їх прикладі в неї формується поняття про християнство [2, 224].

На наявності релігійного інстинкту, божественного начала і мають ґрунтуватися її духовне виховання, духовний розвиток.

Відтак перша і найважливіша умова духовного виховання у християнській педагогіці – зберегти в дитячій душі Божественну благодать, закладену від народження довіру до Господа, прийняття Його Законів. Потрібно підтримувати в дитині духовне начало [1, 3 – 4].

Чин воцерковлення – це не тільки дія Божої благодаті, але й жива участь людини у житті Церкви. Це – перші кроки на шляху освячення людини, ініціатором котрих є Бог. Наступні кроки відбуваються зусиллями самої людини. Саме слово “воцерковлення” є церковно-словянським відповідником до грецького “містагогія”, що означає “входження в таїнственне життя Церкви”. Чин воцерковлення відкриває значення цього слова – новонароджене дитя вводиться в храм. Мета воцерковлення – розвинути засяну зернину любові у серці того, хто воцерковлюється. Воцерковлення не є лише обрядовою дією, яка відбувається один раз у житті – воно потребує постійної актуальності та тривалості у власному житті. В цьому обряді воцерковлюється мала невідомо дитина – немовля. Основна відповідальність за добре виховання покладається на хресних батьків і родину – домашню церкву [6, 35 – 36].

Дитина не народжується моральною чи аморальною, вона поступово стає залежною від того, в якому середовищі, в яких умовах живе, яке дістає виховання.

Як вже зазначалося, для здійснення духовно-релігійного виховання дошкільнят потрібно

створити сімейний осередок духовності. Другим шляхом для сенсифікації духовного розвитку дошкільнят – це вивчення Біблії в недільних школах, що працюють при церквах і християнських організаціях, в гуртках у дошкільних закладах. Для духовного виховання дітей також потрібно залучати їх до релігійних свят [1, 3 – 4].

Отже, відзначимо, що в родині ми вперше чуємо свою рідну мову, пізнаємо культуру свого краю, формуємо почуття лояльності щодо своєї землі, свого народу. Тут ми вперше чуємо про Бога, вчимо свої перші молитви та вперше беремо участь у житті Церкви.

Сім’я – це образ, або ікона Бога у Пресвятій Трійці. За своєю суттю сім’я є любовним спілкуванням чоловіка, дружини та дітей. І цим, одночасно, вона є іконою любовного спілкування Отця, сина і Святого Духа – трьох різних, проте нерозривно єдиних Божих Осіб.

Якщо Церква – Тіло Христове, то “одне тіло” сім’ї справедливо називається “Домашньою Церквою”. Через сім’ю батьки передають дітям віру предків, знаком чого є Святі Таїнства Хрещення, Миропомазання і Євхаристії. Цими трьома Святими Таїнствами дитина входить у глибину життя Пресвятої Трійці. Крім Спадщини віри, що виплекали попередні покоління, батьки в християнській сім’ї передають дітям все добре та святе – культуру, життєвий уклад, мову, любов до рідної Церкви і свого народу. І найбільш переконливим для дітей християнським свідченням батьків є їх добрий приклад. Тут доречно згадати просту, але важливу істину: “Слова повчають, але вчинки переконують”.

Церква виступає об’єднувальним інтегральним фактором. Вона вчить тих, що прийшли, неосудно приймати одне одного, вона збагачує досвідом буття разом. Близька до Бога людина відчуває близькість з іншими людьми, які, тим самим, стають ближніми. А це уможливило творення міцних сімейних, релігійних, суспільних і національних зв’язків. Звідси виростає новий, духовно здоровий народ [7, 293 – 298].

Висновки. У традиції українського народу релігія займала одне із провідних місць у виховному процесі. Повернення до тісної співпраці Церкви та сім’ї у питанні виховання підростаючого покоління, забезпечує духовний розвиток дітей, сприяє формуванню моральної позиції. Гармонійна співпраця світського дошкільного виховання з релігійним вихованням забезпечить всебічний розвиток підростаючого покоління.

ВИХОВАННЯ У ДУСІ СВОБОДИ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ В СІМ'Ї (НА ПРИКЛАДІ ПЕДАГОГІКИ ОСОБИСТОСТІ ТА АНТРОПОСОФІЇ НІМЕЧЧИНИ ПОЧАТКУ ХХ СТ.)

1. Богуш А. Духовне виховання на засадах української християнської педагогіки. // Дошкільне виховання. – 2005. – №8. – С. 3 – 4.
2. Браун-Галковська Марія. Домашня психологія: Подружжя. Діти, родина/ Пер. з польськ. З. Городенчук. – Львів: Свічадо, 2008. – 224 с.
3. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посіб. – 3-тє вид., доопрац. і доп. – К.: Знання, 2008. – С. 478 – 479.
4. о. Витівський М. Християнське виховання і навчання дітей. – Трускавець: Катехитична комісія Самбірсько-Дрогобицької Єпархії УГКЦ. – 2001. – С. 12 – 38.
5. Партико Т. Дитячі тривоги як відображення душевних мук дитини. – Львів: Українське богословське наукове товариство і ЛБА. – 1999., т.6. – С. 152 – 154.
6. Славич Р. Чин воцерковлення. //Слово. – 2009. – №1 (38). – С. 35 – 36.
7. Соціально зорієнтовані документи Української Греко-Католицької Церкви (1989 – 2008). – Львів: 2008. – С. 293 – 298.
8. Ушинський О. Твори. – К.: Рад. шк., 1954. – т.6. – С. 239.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2009

УДК 371.018

Мар'яна Клим, аспірант кафедри практичної психології
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ВИХОВАННЯ У ДУСІ СВОБОДИ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ В СІМ'Ї (НА ПРИКЛАДІ ПЕДАГОГІКИ ОСОБИСТОСТІ ТА АНТРОПОСОФІЇ НІМЕЧЧИНИ ПОЧАТКУ ХХ СТ.)

Стаття присвячена аналізу проблеми нових підходів до теорії і практики сімейного виховання Німеччини періоду педагогіки особистості та впливу ідей антропософії на цей процес. Відмова від гербартианської освітньої парадигми обумовила наростаючий інтерес до вивчення дитинства. Значна увага педагогів в цей період приділяється питанням батьківського заохочення дитячої самостійності. Таким чином, в центрі оновленої виховної системи постають батьки-консультанти та активні діти.

Ключові слова: сімейне виховання, реформаторський рух, педагогіка особистості, дитяче самовизначення, педоцентризм, педологія, ідея свободи у виховання, творчість, принципи батьківського сприяння та супроводу, антропософія.

Постановка проблеми. Питання виховання особистості завжди є актуальним і, водночас, суперечливим. Так російський педагог К. Вентцель в статті “Осуществима ли теория свободного воспитания” вказує на три сфери, в яких практикується насилля над дитиною: держава, школа, сім'я.

Дійсно, перебуваючи в сімейному колі, дитина є предметом виховання і, водночас, суб'єктом засвоєння традиційних норм співжиття та родинних взаємин. Нові виховні моделі часто не враховують та нівелюють дитяче “я” і часом батьки перетворюють дітей на безвільний об'єкт виховання.

Вході історичного розвитку та теорії виховання в цілому завжди поставала проблема підвищення впливу батьків на підростаюче покоління, адже

“в сім'ї формуються ті якості, котрі ніде, крім як в сім'ї, не можуть бути сформовані” [5, 201], і виникнення педагогіки особистості як однієї з течій реформаторського руху дало змогу не тільки повному переосмислити зміст освіти, а й організацію стосунків в колі сім'ї, тим самим, важливим та першочерговим стало формування дитячої особистості через самодіяльність, вільну творчість та батьківське вміння сформувати в дитині навички самостійно вирішувати свої особистісні та навчальні проблеми.

Тенденції оновлення та створення абсолютно нових виховних парадигм реформаторського руху відбувалися внаслідок відмови від традиційної педагогіки, яка отримала назву гербартианської, де “дитина втрачала здатність до критичного осмислення власних вчинків” [1; 3], будь-які її дії